

Frihed og styring på kirkegårde

Oplæg på Foreningen for Kirkegårdskulturs årsmøde

Maribo den 16.juni 2014

Af Lone Hvejsel

Provst i Ringkøbing

Jeg synes, jeg som provst står i noget af et dilemma, når man taler om frihed contra styring på kirkegårdene:

På den ene side ved jeg noget om regler og vedtægter, og jeg har en bevidst smag og holdning til meget af det, jeg beskæftiger mig med på kirkegårdene i provstiet.

På den anden side, så møder jeg på f.eks. provstesynet mange engagerede menighedsrådsmedlemmer, der bruger deres kostbare tid på arbejdet i menighedsrådet og dermed også kirkegårdsadministration, og der er det altså svært at skære igennem med, at de valg, de har truffet bare ikke er gode nok, pæne nok, langsigtede nok eller helt i overensstemmelse med lovens forskrifter. For de har jo gjort det ud fra deres synsvinkel, hvad de synes passer til deres sted, og hvad de har brug for lige her hos dem. De har oftest ikke gjort det for at være på tværs eller for at obstruere, eller for at have en bevidst dårlig eller anderledes smag.

For nylig var en overskrift i Kristelig Dagblad, at "Danskerne vil designe deres egne kirkelige handlinger".¹ Indholdet gik på, at i denne individualiserede tid, da ønsker rigtig mange mennesker selv at designe deres ritualer og kirkelige markeringer. Marianne Levinsen, forskningschef på Center for Fremtidsforskning siger: "Holdningen i dag er, at det hele skal passe til mig og mit tilfælde. Det gælder hele kristendommen og ikke kun ritualerne. For 30 år siden var ritualer i kirken noget, som bandt folk sammen, fordi de blev brugt af mange/de fleste og ofte på en nogenlunde ens måde. Men siden 1980'erne er vi gået fra at være forbundne af kollektive systemer til et fokus på det nære liv hos os selv og vore nærmeste. Det gælder i samfundet og i forhold til troen. Ritualer i kirken betyder dog fortsat noget for mange", siger Marian-

ne Levinsen, og fortsætter: "den store udfordring for kirken er at beholde nogle af ritualerne, men at sætte dem ind i en moderne sammenhæng".

Det her fortæller lige præcis, hvad det er vi er oppe imod, nemlig at mennesker i dag gerne vil have ritualer og rammer, men også gerne vil give dem et personligt indhold, personligt tvist – og det er da bare noget man gør i en tid, hvor intet er helligt, og alt er til debat og forhandling. Selv det, der har været anset for helligt i tidligere generationer, bare spørg mine konfirmander – de mener, at alt er til forhandling, at intet er helligt, for vi kan da snakke om det, som en pige sagde til mig på sidste konfirmandhold, da jeg fortalte om ritualernes lange holdbarhed og fasthed.

Og når det er holdningen, så kommer vi - dvs. os med reglerne og cirkulærerne på kirkegårdene - til kort!

Karen Blixen blev gravsat i haven på Rungstedlund, og Holger Drachmann blev gravsat på Skagens gren – når de kunne, hvorfor kan Lone fra Ringkøbing så ikke også? Sådan spørges der i en tid, hvor der ikke længere er forskel på folk (og godt det samme!).

Og meget a la Blixen og Drachmann er blevet muligt i og med reglen om spredning af aske.² Nu er det virkeligt blevet muligt selv at bestemme, hvor man vil begraves – ja, dvs. selv bestemme kan man jo ikke helt, men næsten – idet stedet skal godkendes. Men både I og jeg kender jo til – om ikke mange så dog nogle få – eksempler på urner, der aldrig er nået frem til kirkegården. Urnen er afsendt til familien og så hører vi ikke mere til den, eller familien har selv afhentet fra krematoriet, og de har lovet at nedsætte urnen på en forudbestemt kirkegård eller et andet godkendt sted; det er bare aldrig blevet. Så gad vide hvor mange, der har bedstefar stående derhjemme, eller hvor asken er blevet delt, og noget af den er gravet ned under æbletræet derhjemme i haven, fordi bedstefar elskede dette æbletræ, eller hvor familien finder en urne, når der skal ryddes op efter gammelmor, så står bedstefar i soveværelset ved siden af sengen.

Og vel har vi stor forståelse for afdødes sidste ønsker, og jeg vil i hvert fald gå langt for at efterkomme disse sidste viljer med askespredning. Men at dele asken mellem æbletræet og kirkegården, det er både ulovligt og ukristeligt, efter min mening!

Eller som familien, der var på kirkegårdskontoret her for nylig, da de hørte om priserne for et urnegravsted i det antal år, der nu er bestemt hos os, da kom de pludselig i tanke om, at bedstefars allerhøjeste ønske var spredning over havet. Sådan kan økonomien også hjælpe folks hukommelse på vej – eller lede i en anden retning!

Økonomien spiller en stor rolle i vores styring af kirkegårde, og økonomien spiller da også en rolle, når der skal vælges gravsteder i familien. "Det at dø er forbeholdt de rige", var der en der sagde til mig engang, og mente dermed at priserne efterhånden var blevet uhørt store! Vi har i Ringkøbing provsti i samarbejde med Skjern provsti (fordi vi er fælles ligningsområde) indført ensartede takster overalt, og det er vi faktisk glade for. Der er ingen jammer længere over, at det f.eks. er billigere i Hover end i Ringkøbing. Men det gør måske også, at der ikke er noget argument længere for at vælge de små kirkegårde, medmindre man da lige har et gravsted i forvejen der. For fakta er jo, at de små landsbyer og dermed også kirkegårde affolkes, og man flytter til de større byer, og er ægteparret én gang flyttet sammen bort fra landsbyen til købstaden, så er der ingen grund til at tage tilbage til fædrenes grave, så bliver man i byen, også når man dør. Så vores problem er i dag, at kirkegårdene i de små sogne bliver mere og mere tømt for liv. Det lyder måske som en selvmodsigelse, men en kirkegård skal være levende med jævnlige begravelser/bisættelser og daglige besøg. Og er den ikke levende, så er der heller ingen der vil begraves eller bisættes der – så bliver det en ond cirkel!

Det betyder også ændrede gravskikke, når urnegrave i dag er mere brugte end traditionelle kistegravpladser. Det betyder også, at der er rigeligt med plads på langt de fleste kirkegårde ude i Ringkøbing provsti. Og det leder mig til endnu en af mine kæpheste – og som i allerhøjeste grad også har noget med frihed og styring på kirkegårde at gøre – nemlig det evige problem med lapidarier, der bare vokser og vokser!

Menighedsrådet tør ikke/ vil ikke/ kan ikke tage et valg om at rydde ud i de gamle gravsten, og så beder de provsten om at gøre det på det årlige syn, fordi så er de selv fri for at tage det valg – og så kan de tørre den af på mig. Og jeg har ingen problemer med at være dum kælling, der tager de valg. Men også her er det noget, der altid er til diskussion – for som en spurgte mig, hvordan kan du sige, at arbejdsmand Peter Jensens gravsten er mindre betydningsfuld end storbonde Peter

Bundgårds, begge har de været med til at bygge sognet op i forgangne tider, og så bør vi bevare begge sten. Men fakta er jo, at der er forskel på sten, nogle er mere bevaringsværdige end andre. Det har ofte noget med økonomi at gøre, og det er næsten tabu at sige det højt i dette land!

Et andet fakta er, at der bliver flere og flere sten nede i hjørnet af kirkegården og færre og færre aktive gravpladser, og på et tidspunkt så tipper kirkegården, og jeg kan allerede nu fortælle om adskillige kirkegårde, hvor det er ved at være tilfældet. Menighedsrådene synes, det er så hyggeligt – det ord bruges! – det er så hyggeligt at gå rundt på kirkegårdene og se på nedlagte/udløbne gravsten, der står hulter til bulter nede i hjørnet. Og når jeg siger, at graveren ikke skal bruge sin tid på det, så får jeg at vide, at "det tager jo ingen tid for graveren at passe dem!".

Jeg vil forfærdelig gerne, at der bliver ryddet op i de lapidarer! Der behøver ikke at stå 100 sten, måske bare 25 nøje udvalgte! Og jeg siger, at de skal rydde op, men de vil ikke / tør ikke, fordi så er der nogen i sognet, der bliver sure! Og så kommer jeg 4 år efter, og der er ikke sket noget udover, at der nu ikke er 100 sten men 110 sten nede i hjørnet. Men omvendt er jeg efterhånden så træt af det evige spørgsmål om de lapidarer, at jeg næsten har opgivet – for menighedsrådene VIL bare IKKE af med dem, og det er deres kirkegård og deres valg! Så må jeg skrue på en anden knap!

Jeg har talt meget med min kollega om det, og han har skrevet på provstiets hjemmeside, og givet udtryk for nogenlunde det, jeg også har sagt her, og så skriver han til sidst, at "udgåede gravsten udenfor diget er ikke tilladt og skal derfor omgående fjernes".³ Hvilket jo også er helt korrekt. Men så læste jeg i det lokale dagblad for nylig,⁴ at man i et lille sogn med biskoppens velsignelse havde lavet en mindelund til udgåede gravsten udenfor kirkegårdsdiget. Den bliver passet af frivillige, og jorden, hvorpå mindelunden er, er skænket til formålet. Frihed og styring!? Den kamp om lapidarierne er en tabt kamp – folket vil have dem og folket elsker dem!

En problematik, som jeg atter blev opmærksom på her i foråret ved mine syn over nogle kirkegårde, er, at nogle gravere med menighedsrådets billigelse IKKE er en del af hele GIAS-systemet. For som en graver sagde til mig: "Alt det der IT, det interesserer mig overhovedet ikke, og jeg vil ikke bru-

ge min tid på hverken at sætte mig ind i det og holde min viden derom ajour, fordi her i sognet har vi så få begravelser og bisættelser, at jeg skal begynde ved Adam og Eva hver gang". Så mit spørgsmål er, for hvis skyld er det, vi indfører alle disse fine systemer? Det er ingen hjælp på de meget små kirkegårde, der er det nærmest kun en klods om benet. Graveren blev ansat til at holde kirkegården, og det gør hun bestemt også til UG, men hun vil ikke bruge sin tid på at sidde ved en skærm, og det støtter menighedsrådet hende i, fordi de kun er interesserede i en velholdt kirkegård. Det er jo ansigtet udadtil. Så spørgsmålet for mig at se er, om graveren er graver, eller er hun kontorassistent for menighedsrådet? GIAS er en stor hjælp på landets større kirkegårde – i Ringkøbing er det til stor hjælp, men i et sogn med 2 begravelser om året, der er det mange ressourcer, der skal investeres bare for at komme i gang med det.

Og alt det om plejeplaner, som der kom så meget fint materiale ud om, og materialet var så tykt, at det må have kostet en hel svensk skov at lave det til alle menighedsråd. Det er altså ikke noget de små kirkegårde, og det er altså langt de fleste i et provsti som Ringkøbing, gider forholde sig til. Kirkegården skal passes og graveren har den tid, hun nu har – og dermed basta! Og så gider folk, der bruger deres dyrebare tid på frivilligt arbejde, altså ikke forholde sig til, om græsset nu skal klippes sådan eller sådan.

En anden problematik, hvor jeg føler, at menighedsrådene løber panden mod en mur, er spørgsmålet om pynt på gravstederne. Ofte er der en kirkegårdsvedtægt, der siger, hvad der må være på gravstederne. Men vedtægten siger ingenting om lyskæder, perleplader, legetøj eller garnpomponer på størrelse med små fodbolde. Og når det ikke står der, så må det være fordi, det ikke må være der, kunne man ræsonnere som kirkegårdsbestyrelse – eller også må det være, fordi det godt må være der, kunne man som bruger af kirkegården ræsonnere – og den diskussion kan løbe i årevis mellem gravstedsindehaveren og menighedsrådet. Det er jo også svært, fordi det er folk i krise, der sætter disse ting på barnegrave, eller det er børnebørn, der vil ære deres elskede mormor med perleplader, havenisser og garnpomponer. Hvem kan, og hvem tør stå op imod en grædende mor eller et lille barn, der savner sin mormor? Og her rører vi jo også ved, om det er regler eller værdier, vi skal sætte ind i vore kirkegårdsvedtægter.

Det rører jo ved hele spørgsmålet om den gode smag, for hvad er god smag? God smag er i allerhøjeste grad kulturelt betinget. Hvad vi her i Danmark og som etniske danskere synes er god smag, det er ikke nødvendigvis, hvad mennesker fra andre verdensdele synes. Når man går på kirkegårdene i England, så ser vi gravsteder belagt med irgrønne, koboltblå eller orange glasstykker, der er plasticblomster overalt, der er flag for div. fodboldklubber og flasker med afdødes yndlingsssprut, og jeg synes det er så grimt! Men er det bare mig med den gode smag, når jeg selv skal sige det? Men hvorefter alting er, så bliver mange menighedsråd udfordret i disse år, når disse anderledes pyntninger dukker op på de lokale kirkegårde. Tør man tage den diskussion – tør man skære igennem overfor børnebørnenes perleplader og nydanskernes farvede glasgrus? Eller synes vi, at det alt sammen er lige pænt, og det hele hører til på en kirkegård?

Kirkegårdene er under forandring, og dermed er både kontrollen og friheden på kirkegårdene også under forandring. Jeg for mit vedkommende er ikke vokset op med at besøge gravsteder på en kirkegård. Måske fordi jeg havde begge hold bedsteforældre indtil jeg var oppe i 30'erne, så det hørte ikke til dagligdagen i min barndom for mine forældre at besøge fædrene grave. Og lur mig, jeg er ikke den eneste i 50'erne, der har det sådan, og det er vel også derfor, at det at have et familiegravsted er under hastig tilbagegang. Fordi det ikke længere er en naturlig del af ugens gøremål at sætte en buket blomster på mormors gravsted. Dels er det blevet meget dyrt at vedligeholde et gravsted, og jeg forstår godt dem, der alene på grund af økonomien vælger det fra. For der findes mange familier i Danmark, der ikke kan afse det, som pasning af en kistegrav koster i 25 år. Desuden er vi i dag ikke længere så bofaste. Vi bliver ikke længere boende i det sogn, hvor vi er født. Vi flytter rundt mange steder gennem livet, og mange familiers faste tilholdssted er ikke længere slægtsgården - det bliver sommerhuset, som man har holdt fast i gennem alle omskiftelserne. Det er der, man fx har holdt jul hvert år, også de år hvor man boede udlandet. Hvor skal man så begraves?

Filmen "Chokolade" fra 2006 af Lasse Hallstrøm handler om Vianne, der rejser rastløst fra by til by med sin lille datter. I hver by åbner hun en lille chokoladebutik, som hun så lever af et stykke tid, indtil rastløsheden driver hende og datteren videre. De har kun det jordiske gods, som de kan bære med sig i et par kufferter. Men de bærer også en urne

med sig med aske i – asken af Viannes mor. Og det er egentlig meget symptomatisk, når man ikke har et gravsted, så er man nomade, så er der intet, der binder dig til et sted, du er fri til at rejse, hvorhen du vil. Du har ingen forpligtelser til at blive og ære familien ved at passe deres grave, men du bliver også rodløs, netop fordi du ikke hører til et sted. Vianne og hendes datter finder først ro i det øjeblik, hvor asken ved et uheld tabes på gulvet i huset og den anden halvdel spredes for alle vinde! Så kan de blive på det sted. Nu er de ikke længere nomader men bofaste!

Noter:

- 1) Kristeligt Dagblad 2. juni 2014: "Danskerne vil designe deres egne kirkelige handlinger".
- 2) Bekendtgørelse af lov om begravelse og ligbrænding. LBK nr. 906 af 25.6. 2013.
- 3) www.skjernprovsti.dk
- 4) Dagbladet Ringkøbing-Skjern 19. feb. 2014: "Borgere stod sammen og reddede gamle gravsten fra knuseren"

Bevaringsværdigt gravminde, Ringsbølle Kirkegård. Foto: Karin Kryger.